

Bir Ortaçağ Kaynağında Yerel Yönetim ve Köy Reisliğine (Riyâset-i Dîh) İlişkin Veriler

Mustafa Uyar*

Özet: XIV. yüzyılda, Azerbaycan sınırları içinde kaleme alınan *Düstür el-Kâtib fi Ta'yîn el-Merâtib* adlı eser, dönemin devlet teşkilatı ve yerel yönetimleri hakkında bilgi veren önemli bir kaynaktır. Çalışmamızda, söz konusu kaynak tanıldıktan sonra, genel olarak İlhanlı eyalet yönetimine değinilmektedir. Ardından, kaynaktaki veriler ışığında XIV. asır İlhanlı yerel yönetimi içinde riyâset-i dîh, yani köy reisliği kurumu ele alınmaktadır. Bu çerçevede, köy reisinin yetki ve sorumlulukları ile faaliyetleri üzerinde durulmakta; merkeze ve diğer devlet görevlilerine karşı yükümlülükleri belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Riyaset, yerel yönetim, köy, İlhanlı, Moğol.

Some Data Relating to Local Administration and Village Chairmanship (Riyâsat-i Dîh) According to a Medieval Source

Abstract: *Düstür al-Kâtib fi Ta'yîn al-Marâtib*, written in Azerbaijan in the 14th century, is an important source in terms of the state organization and the local authorities of the era. Within framework of the study, first, the source *Riyâsat-i dîh* or the chairmanship/presidency of the village, within the 14th century Ilkhanid local administration, is described in the light of *Düstür al-Kâtib*. Then, the institution of the Ilkhanid province administration is terms. In this respect, the authority, responsible, and activities of the village headman are investigated; obligations of the *riyâsat* to the center of the government and to the other officials are described.

Key Words: *Riyâsat*, local administration, village, Ilkhanid, Mongol.

İran Moğolları veya İlhanlı Devleti (1256-1335), Ortadoğu'da, bugünkü İran, Irak, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ile Anadolu üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak hâkimiyet kuran, Ortaçağ'ın önemli devletlerindendir. Kuruluşu sırasında, genelde Asyatik, özelde ise Cengiz Han devleti modelini taşıyan İlhanlı Devleti, zaman içinde bölgenin Türk ve İslam devlet geleneğine uyum sağlayacaktır¹. Merkezî Asya'dan itibaren, başta Uygur Türklerinin kültürel etkisinde

* Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Selçuklulardan itibaren İran'da kurulan devletlerin yönetsel dönüşümü için bkz. (Lambton, 1988); İlhanlılarda yaşanan dönüşüm hakkında bkz. (Erdem, 2001: 35-48)

kalan Moğollar², Ortadoğu'da ise buradaki selefleri Selçukluların kültür nüfuzuna gireceklerdi. İlhanlı Devleti'nin, özellikle Gazan Han'dan³ (1295-1304) itibaren meydana getirdiği devlet mekanizması, Ortadoğu sahasında kurulacak devletlerin teşkilatlanmalarını da derinden etkileyecektir. İlhanlı kurumlarından müteessir olan devletlerarasında, bilindiği üzere, Osmanlı Devleti de gelmektedir⁴.

Riyâset müessesesi ve bunun *tevfizi* hakkındaki verileri aktaracağımız kaynak, döneminin önemli eserlerinden olan *Düstûr el-Kâtib fî Ta'yîn el-Merâtib*'dir. *Düstûr el-Kâtib*, bugünkü Azerbaycan sınırları içinde yetişmiş bilim ve devlet adamı Muhammed bin Fahrüddin Hinduşâh Nahçivânî tarafından, XIV. yüzyılda kaleme alınmış Farsça bir eserdir⁵ *Şems-i Münşî* olarak da anılan Nahçivânî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte çocukluk yıllarının, Argun Han (1284-1291) dönemine denk geldiği tahmin edilmektedir. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Fahrüddin künyesi ile anılan babası, İlhanlılar zamanında önemli bir şahsiyet konumunda idi. Muhammed Nahçivânî, babasının himâyesinde önemli görevlerde çalışmış, devletin mâliyesi ve vilâyetlerin yönetiminde tecrübe sahibi olmuştu (Nahçivânî, 1964: II, Preface 40).

Nahçivânî'nin devlet işlerindeki bilgi ve yeteneğinin İlhan Ebû Sa'îd (1316-1335) tarafından fark edilmesi üzerine, devlet teşkilâtını mufassal şekilde tasvir eden bir eser kaleme alması emredilmiştir. Fakat, onun devlet işleriyle fazlaca meşguliyeti sebebiyle, eser zamanında bitirilememiştir. Bu yüzden Nahçivânî, eserini İlhan Ebû Sa'îd'e değil, Celâyirî hanedanı kurucusu olan Hasan-ı Büzürg'ün (1336-1356) oğlu Sultan Üveys'e (1356-1374) sunmuştur. Kaynak, Sultan Üveys'in gerçekleştirdiği reformlarda geniş ölçüde başvurulan bir rehber olma niteliği kazanmıştır. Eserin, ne yazık ki, müellif nüshası dâhil büyük kısmı günümüze ulaşmamıştır (Nahçivânî, 1964: II, Preface 41-42; Alizâde, 1967: 253-265). Eserde ele alınan konular, özetle şunlardır:

² Uygurların ve genel anlamıyla Türklerin Cengiz devleti üzerindeki etkilerine ilişkin detay için bkz. (Ögel, 1964)

³ İlhanlı Devleti'nde Gazan Han dönemi ve hükümdarın reformları hakkında detay için bkz., (Özgüdenli, 2009)

⁴ İlhanlıların Osmanlı devlet mekanizması üzerindeki etkileri için bkz. (Yuvalı, 1995: 249-254). Yuvalıya göre Osmanlılardaki idari, mali, hukuki, askerî, istilahlardan ordu, içoğlan, dışoğlan, ağa, bahadır, çeri, nöker, kol, bölük, karakol, uğruk, zapaççı, ılgar, cebe, cebeci, hurc, çete, çadır, tünkül, karavun, sıyagat, muhasebe, haşiv, bariz, bâki, izâfet, ziyâde, def'a, itlâkiye, kobçur, kılar, nefer, kıt'a, miskâl, zira', dirhem, adet, habbe, ferd, zevc, menn, müdd, kiyilçe, idrarât, mersumât, harcırah, ihtisabiyât, mesâlih, yam, imarât, mal, merâ'i, müsâdere, menkûl, hass, yasavul, yasak, yasakçı, rûznâmçe, âvârece, tevcihât, tahvilât, subaşı, hâcib ve ılımgâ İlhanlılar tarafından da kullanılıyordu, bkz. (Yuvalı, 1995: 252).

⁵ *Düstûr el-kâtib fî ta'yîn el-merâtib* hakkında en kapsamlı çalışmalar Abdülkerim Alioğlu Alizâde tarafından yapılmıştır. 1964 yılında Sovyetler Birliği Akademisi, Asya Milletleri Enstitüsü'nce Farsça neşredilen ve metin kritiği Alizâde tarafından yapılan eser için, yine bu bilim adamı tarafından İngilizce, Rusça ve Farsça olarak kaleme alınmış birer önsöz bulunmaktadır. Önsözlerde eser tanıtıldıktan sonra, kaynakta yer alan sosyo-ekonomik veriler değerlendirilmiştir, bkz. (Nahçivânî, 1964). Eserin genel tanıtımını yapan şu iki çalışmada da zikredilmeye değerdir: (Fesâyi, 2002: 46-49); (Ferd, 2002: 50-53).

Arazi hukuku ve ilgili konular;
 Vergilerin nitelikleri ve bunların toplanma biçimleri;
 Adli sistem, işleyişi ve unsurları;
 Şehir hayatı ve ilgili konular;
 Şehir hayatı dâhilinde, ticaret ve zanaat;
 Yerleşik ve konar-göçer ekonominin problemleri;
 Çiftçinin niteliği ve önemi;
 Çiftçi zümresinin istismarı problemi ve sonuçları;
 Devlet teşkilâtı ve hiyerarşik organizasyonu;
 İmar faaliyetlerine ilişkin meseleler;
 İmar işlerinde çalışan görevliler, zanaatkârların vb. görev ve sorumlulukları;
 Birçok bilim adamı, devlet adamı, ileri gelen memur ve kişilerin isimleri; bu şahsiyetler hakkındaki bilgiler vb.

Asıl konumuza girmeden önce, şimdi, İlhanlı yerel idaresi hakkında genel ve kısa bir tablo sunmaya çalışacağız.

Bütün İlhanlı ülkesi askerî bölge olarak dört *ulus* ayrılmıştı ve her bir bölge *ulus emîri* denilen en büyük askerî kumandana verilmişti (Uzunçarşılı, 1984: 254). *Ulus emîrlerine* verilen fermanlarda⁶, onların hudut mıntıkları ve yapacakları işler belirtilmekteydi. *Ulus emîrleri*, idarelerindeki yerleri İlhan adına yönetirlerdi. Askerî işlerden sorumlu olup yetkisi dâhilinde olmayan işleri hükümdara arz ile hareket ederlerdi. Bu dört *ulus emîrinin* en büyüğüne *beylerbeyi* ismi verilirdi. Bu kişi, İlhanlı ordularının genel kumandanı olup devlet merkezinde bulunur ve gerekli hallerde sefere çıkardı (Uzunçarşılı, 1984: 255-256). *Ulus emîrlerinden* sonra *ülke ümerâsı*, yani *vâlî* ve daha sonra ülkeler dâhilindeki askerî kumandanlar, yani *tümen⁷ beyleri* gelirlerdi (Nahçivânî, 1964: II, 20). *Ülke emîrleri*, *hâkimler* yahut *vâlîler* demektir; mıntıkları geniş olup hangi mıntıkada ise oranın *ulus emîrine* tâbi idiler. Her *ulus emîri* haftada iki gün *kirpâs-ı muazzam* denilen büyük divan çadırında meclis kurup *kadılar*, *yarguçular* ve sair memurlarla toplanarak şikâyetleri dinler, askerî işlerde ve Moğollara ait muamelâtta yasa⁸ mucibince hüküm verirdi. Eyalet ve vilâyetlerde, oraya ait vergi ve tahrir defterlerinin birer sureti bulunurdu (Nahçivânî, 1964: II, 9 vd).

Eyaletlere bölünme durumu, geniş ölçüde önceden beri uygulanan gelenek olup, mevcut doğal sınırlara dayanırdı. Bu sınırlar dağlık, çöl veya kalabalık bölgede farklılaşmakta, aynı biçimde ve sabit olmamaktaydı. Bununla beraber

⁶ Örnek bir İlhanlı fermanı için bkz. (Soudavar, 2000).

⁷ Kaide olarak 10.000 askerden oluşan birlik yahut 10.000 sayısını ifade eden terim, (Emin, 1357: 105). Tümen için ayrıca bkz. (Smith, 1975: 271-299); (Smith, 2000: 39-56).

⁸ Cengiz Han Yasası için bkz. (Curt, 1967).

Moğollar, eyalet sınırlarının belirlenmesinde, askerî lojistiği ve iaşe temini meselesini dikkate almışlardır⁹.

Eyaletin en büyük memuru *hâkim* adını taşırdı. İşgal ettikleri mansıplara uygun şekilde bunlara *vâlî* denildiği de olurdu. Vazifesinin önemli bir kısmı, bilhassa tehlikeli bölgelerde, askerî idi. Özel şartlar altında bazı eyaletlerde iki *hâkim* bulunurdu (Spuler, 1987: 368-369). *Hâkimlerin* vazifesi divana ait bütün muamelât, para, *mukâtaât*, ziraat ve memleketin imar işlerine ve halkın idaresine bakmaktı. Kendi vilâyetindeki divan hesaplarını tetkik ile halk üzerindeki *büyük divana* ait rüsumu tahsil etmek, mütegalibenin tasallutuna mani olmak, reayanın emniyetini kazanmak, vilâyeti dâhilindeki parayı ve zahireyi kontrol etmek onun vazifelerindendi. Bu görevli, üç sene süreyle tayin edilirdi; elde edilen parayı *fermân*, *berât* ve *hüccet* gereğince dağıtmak icap ettiği zaman derhal bunu verirdi (Nahçivânî, 1964: II, 132 vd. Uzunçarşılı, 1984: 259).

Muhtelif eyaletlerde *hâkimlerden* başka, Gazan Han dönemine kadar, *hâkim* vekili, yani *nâib* de bulunurdu. Bu görevli, sivil işlerle ve vergi meseleleriyle uğraşır. Bir eyalette vezirin bulunması yalnız Horasan ile el-Cezire'ye mahsustu. *Hâkim* ile *nâibin* yan yana ve hem de Moğolların doğrudan doğruya nüfuzuna tabi eyaletlerde bulunmaları sık sık görülmektedir. Asayişin muhafazası için bir sivil memura ihtiyaç vardı ve *nâibe* bilhassa bu meselede çok ihtiyaç duyulmaktaydı (Spuler, 1987: 371-372).

Anadolu'da birçok *nâibin* bulunduğu bilinmektedir. Bilhassa burada birçok defa Anadolu Selçuklu sultanlarıyla Moğol kumandanlarının nüfuzu çatışmış; bunun neticesi olarak da idari işler sekteye uğramıştı. Bu nedenlerle, yetki sahibi *nâiblerin* gönderilmesi ile Anadolu'nun merkeze bağlılığı sağlanmaya çalışılmıştır (Spuler, 1987: 372)¹⁰. Yeni hükümdarın cülusundan sonra -birbirini takip eden iki hükümdar birbirlerine düşman oldukları takdirde mutlaka- *hâkimler* gibi *nâibler* de değiştirilirdi. Bu memuriyetlerin irsî oluşları göze çarpmaktadır (Spuler, 1987: 373).

İlhanlı Devleti'nin eyaletleri şunlardır: Horasan, Kirman, Fars, Tebriz, Irak-ı Acem; Irak-ı Arab, Diyar-ı Bekr ve Diyar-ı Rabia, Ermenistan, Gürcistan, Errân ve Azerbaycan, Rûm (Anadolu), Suriye (Spuler, 1987: 374 vd). Bu mintikalar pek geniş olduklarından idareleri zordu. Meselâ *Memâlik-i Rûm* denilen Anadolu, Erzurum'un doğusundan itibaren, Batı Anadolu'da Eskişehir, Kütahya, Afyon ve Denizli'nin batısındaki sınırlara kadar devam ediyordu; daha sonraları ise Marmara ve Akdeniz kıyılarına kadar dayanmıştı. Yine bunun gibi Horasan

⁹ Örneğin, Moğol sürülerinin kış ve yaz karargâhlarına gidip gelmeleri Horasan ile Mâzendarân'ı bir bütün halinde kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır. Hazar Denizi güney sahilindeki geniş sahalar, insanların ve bilhassa hayvanların kışı geçirmelerine imkân vermektedir, (Spuler, 1987: 367).

¹⁰ İlhanlı Devleti ve Türkiye Selçuklu Devleti ilişkileri hakkında detay için bkz. (Erdem, 1995).

eyaleti, Ceyhun Nehri'ne kadar uzanmaktaydı. Bu kısma şehzadelerden veliaht olanlar tayin edilirdi (Uzunçarşılı, 1984: 255).

Her şehir ve kasabada, sınaat erbabının narhlarına bakmak, ölçüler ile terazi ve kantarları muayene etmek, hilâfında hareket edenleri cezalandırmak üzere *muhtesibler* vardı. *Muhtesib*, maaşını, her ay veya her hafta muhtesiblik adıyla esnafa tarh edilen vergiden alırdı (Nahçivânî, 1964: II, 224; Uzunçarşılı, 1984: 256).

Bundan başka vilâyetlerde *tamga* mutasarrıfı denilen bir damga memuriyeti vardı. Bu görevli, ticaret dolayısıyla icap eden *tamga* resimlerini toplar, her günün hesabını tetkik eder, toplanan *tamga* resmini, divanca emredildiği zaman *havâle*lere veya sair yerlere verirdi. Tüccardan alınan malın bedelinin derhal tüccara verilmesini temin etmek de görevleri arasındaydı (Nahçivânî, 1964: II, 138).

Her vilâyette vergileri tahsil etmek üzere muhassıl adlı büyük divan *müstevfiliğine* bağlı tahsil memurları bulunurdu (Nahçivânî, 1964: II, 175).

Memleket dâhilinde seyahat eden tüccarlar, kervan ve kabilelerin saldırılardan korunmaları için *kârvansâlâr* isimli memurlar görevlendirilmişti. Bunların maiyetlerinde yüzer nefer silahlı adam bulunurdu; kabile emîri veya korucu da denilen *kârvansâlâr*, İlhanlılarda, *fityan* denilen yiğitlerden tayin edilirdi (Nahçivânî, 1964: II, 169; Uzunçarşılı, 1984: 257).

Yine emniyeti temin için Moğollarda, *tutkavul* denilen yol muhafızları veya *derbentçiler* de vardı. Bunlar yolları ve tehlikeli geçitleri eşkiyadan ve soygunculardan muhafaza ederler, hudutta insan ve hayvan başına belirli miktarda *selâmet akçesi* alırlardı. Bu *tutkavulların* kumandanına *emîr-i tutkavul* denirdi (Nahçivânî, 1964: II, 165).

Her mıntika veya şehirde, o mıntikanın şer'î işleri müstesna, diğer bütün muamelâtı *Cengiz Han Yasası* mucibince tetkik ve kontrol etmek üzere *baskak* adlı bir memur bulunurdu. *Baskak*, Uygurca bir kelime olup vergi memuru anlamındaydı (Caferoğlu, 1934; 36-37; Uzunçarşılı, 1984: 258).

Bir de şehrin inzibatıyla ilgilenen ve maiyetinde bir askerî kuvvet bulunan, şahne adlı bir zabita memuru vardı. Bazen *baskaklık* ve *şahnelik* bir kişi uhdesine de verilirdi (Nahçivânî, 1964: II, 35; Spuler, 1987: 370-371).

Şehir ve pazar yerlerini geceleri muhafaza etmek için *ases* sınıfı vardı. Bunlar her gece kol gezerek *evbaş* ve *rünüddan*, yani ayak takımından serserileri *asesgâh* denilen karakola götürüp orada kimliklerini araştırırlardı. Suçu varsa tevkif edilirdi; şayet suçu yoksa yasak olan yerlerde gezdiği için ceza verilirdi. *Orda/ordu* pazarının, yani hükümdarın bulunduğu mahallin pazar ve çarşısının

asesliği çok önemli olup âdeti bir emîrlik mahiyetinde idi (Nahçivânî, 1964: II, 157 vd.).

Vilâyetlerdeki bütün memurların faaliyeti, zaman zaman istihrâc ismi verilen teftişe tabi idi; gönderilen bir memur veya müşrif vasıtasıyla bütün muamelât ile alınan vergiler tetkik edilir ve neticede büyük divana rapor takdim olunurdu (Uzunçarşılı, 1984: 259).

Halktan hediye adı altında *ogülgâ*, *tabkur* ve müsadere yoluyla alınmış para, hayvan varsa, bu gibi haksızlığa uğrayanlar *istihraç* memuruyla beraber divana gelip, zorla alınan para ve eşyalarını geri alırdı (Nahçivânî, 1964: II, 152 vd.).

Vilâyetlerde şehir ve kasabaların korunması, kale kapılarının karakol hizmetleri, dava edilenlerin mahkemeye çıkarılmaları, ceza ve hapis muamelesi, *şakî* ve haramîlerin yakalanmaları vazifesiyle görevli olarak İlhanlılarda, *is-fehsâlari/sipehsâlârî* denilen bir tür kumandanlık vardı. Bunun emri altındaki inzibat memurları, vilâyet ve şehirlerin asayişinden sorumlu idiler (Nahçivânî, 1964: II, 155).

Vilâyetlerde *uluğ bitikçi* tarafından aday gösterilip tayin edilen *vilâyet bitikçileri*, *mîrî emvâlîn* toplanması ve sarfi, taksim ve *tereke* işleri ile görevli idiler. Bunlar topladıkları ve sarf ettikleri paranın hesabını her sene divana getirip sunarlardı (Nahçivânî, 1964: II, 105; Uzunçarşılı, 1984: 260).

Tüm bu yerel sivil ve askerî nitelikli kamu görevlileri haricinde, köy muhtarı diyebileceğimiz, köy idaresinden sorumlu *reîs-i dîh* adlı bir görevli bulunmaktaydı (Uzunçarşılı, 1984: 261; Findley, VII: 519).

Yukarıda İlhanlı yerel yönetimine dair kısa bilgiler aktardığımız *Düstür el-Kâtib* adlı kaynağımızın ikinci cildi, yirmi dördüncü *faslı*, köy reisliği görevinin tevdiine tahsis edilmiştir. Bu tevdi yahut *tefvîz* işlemi, konuyla ilgili örnek bir *hüküm* verilmesi ile tanımlanmıştır.

Kaynaktaki verilere göre reîs-i dîh, yani köy reisinin görevleri, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

Köy reisliği vazifesi, görevini divan hükümleri esasınca ve layıkıyla yerine getiren kişilere tekrar verilebilmekte idi. Görevin tekraren alınmasına yahut kaç defa alınacağına dair bir sınırlama bulunmamaktadır.

- Köy halkının, dış ve iç baskılar ile saldırılara karşı korunması, köy asayişi ve halkının güvenliği onun görevleri arasında idi.
- *Reîs*, köy sakinleri, ahali arasında bir ayırım gözetmeksizin herkese aynı şekilde muamelede bulunmak, icra ettiği muamelatta adil davranmakla yükümlü idi.

- Gerek devlet umuru için ve gerekse kendi hususi işlerini bahane ederek köy halkına ağır yükler yüklemesi yasaktı.
- Divandan gönderilen *berâtların* ve *havâle* edilen rüsumun, ahaliden en uygun şekilde toplanmasına gayret gösterecek; toplanan yekûnu yukarıda mahiyetini tanımladığımız *muhassıl*lara teslim edecekti.
- Köyden toplanması gereken, arızî vergi niteliğindeki *ihracâtı* (Emîn, 1357: 16), köy sakinleri ve ahalisinden, eşit biçimde tahsil edecekti. *İhracât* tahsili esnasında maddi gücü zayıf olanları gözetecek, gelir düzeyine uygun bir meblağ kendisinden talep edecekti.
- Devlet görevlilerinin köye geliş-gidişlerinde doğacak ihtiyaçlarının karşılanması, köy reisinin sorumluluğunda idi. Böylece köye gelen görevli, ihtiyaçlarının karşılanması için doğrudan ahaliden talepte bulunmayacak; muayyen *rüsûm* dışında halka vergi ve angarya yüklenmesinin önüne geçilecekti.
- Köy riyasetinde bulunan görevli, köyde yapılmakta olan ziraatten de bizzat sorumlu idi. Reis, ziraat alanlarına gitmeli, ziraati takip etmeli ve ihtiyaç duyulan yardımı sağlamalı idi. Köyündeki tüm mezru alanların sulama sorunlarını çözmeliydi.
- Köy reisi, yükümlü olduğu işleri yerine getirmek için ahaliye karşı *zor* ve *cebr* kullanmayacaktı.
- Mesul olduğu bölgenin her bakımdan canlılığını artırmak; imarını sağlamak, ziraatini güçlendirmek, bu sayede ahalinin refahını sağlamak için çalışacak ve çaba gösterecekti.
- Yaptığı tüm işlerde, Tanrı'nın rızasını gözetmeli ve faaliyetlerinin divana olan faydalarını düşünmeliydi.
- Köyün bayındırlığı ve halkın yararı düşünülerek, köy *kethüdâları*, reaya ve çiftçiler, onu kendilerine lider ve reis bilmek; emirlerini yerine getirmek ile yükümlü idiler.
- Reise maişeti için verilmesi gereken, daha önce kararlaştırılmış bir meblağın ödenmesi, *kethüdâlar* ve ahalinin sorumluluğunda idi. Onlar, bu miktarı kendi aralarında uygun biçimde pay ederek yıldan yıla reise teslim edeceklardı.

Görüldüğü üzere İlhanlı Devleti'nde, merkezden köylere uzanan, sıkı bir hiyerarşik düzenle yapılandırılmış bir yerel yönetim örgütlenmesi mevcut idi. Köylerin yönetimi, merkezden gelen hükm, yani yarlıg yahut fermânlar ile belirle-

nen kişilere tevdi edilmekte; bu hükm belgeleri, köy reisinin görev ve yetkilerini de içermekteydi.

KAYNAKÇA

- Alinge, Curt (1967), *Moğol Kanunları*, (Çev. Coşkun Üçok), Ankara.
- Alizâde, A. A. (1967), “Muhammed ibn Hinduşâh Nahçivânî'nin Düstûr el-Kâtib fi Tayîn el-Merâtib Eseri Yakın ve Ortadoğu Memleketlerinin Sosyal ve Ekonomik Tarihinin Bir Kaynağı Gibi”, VI. Türk Tarih Kongresi'ne Sunulan Bildiriler, Ankara, s. 253-265.
- Boyle, A. (1968), “Dynastic and Political History of the İl-Khâns”, The Cambridge History of Iran, Vol. 5, Ed. J. A. Boyle, Cambridge University Pres, p. 303-421.
- Caferoğlu, Ahmet (1934), “Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstilahları”, *Türkiyat Mecmuası*, IV, s. 36-37.
- Çadırcı, Musa (1993), “Türkiye'de Muhtarlık Kurumunun Tarihi Gelişimi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, II/3, s. 3-11.
- (1970), “Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir Araştırma”, *Belleten*, XXXV/135, s. 409-420.
- Emîn, Şemîs Şerik (1357), *Ferheng-i İstilâhât-i Dîvân-i Devrân-i Moğûl*, Tahran.
- Erdem, İlhan (1995), Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308), Ankara (Basılmamış Doktora Tezi).
- (2001), “Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31, s. 35-48.
- Ferd, A. Gaffâri (2002), “Düstûr el-Kâtib fi Ta'yîn el-Merâtib”, *Kitâb-i Mâh Tarih ve Coğrafya*, V/3-4, Tahran, s. 50-53.
- Fesâyî, Ahmed Firûgbahş (2002), “Düstûr el-Kâtib fi Ta'yîn el-Merâtib, Eser-i Hinduşâh Nahçivânî”, *Kitâb-i Mâh Tarih ve Coğrafya*, V/3-4, Tahran, s. 46-49.
- Findley, C.V., “Mukhtar”, *Encyclopedia of Islam*, VII, s. 519-520.
- Floor, Willem-Elr., “Kadkoda”, *Encyclopedia Iranica*.
- Kanar, Mehmet (1993), *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- Lambton, A. K. S. (1988), *Continuity and Change in Medieval Persia*, Albany: State University of New York Press for Bibliotheca Persica of the Persian Heritage Foundation.
- Mütercim Asım Efendi (2000), *Burhân-ı Katı*, (haz. Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs) Ankara.
- Nahçivânî, Muhammed bin Hinduşâh (1964), *Düstûr el-Kâtib fi Ta'yîn el-Merâtib*, (tash. A. A. Alizâde), I-II, Moskova.
- Ögel, Bahaeddin (1964), Sino-Turcica, *Cengiz Han ve Çin'deki Hanedan'ın Türk Müşavirleri*, Taipei.

Özgüdenli, O. Gazi (2009), *Moğol İran'ında Gelenek ve Değişim: Gazan Han ve Reformları* (1295-1304), İstanbul.

Smith, John Mason, Jr. (1975), "Mongol Manpower and Persian Population", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XVIII/3, p. 271-299.

(2000), "Mongol Nomadism and Middle Eastern Geography: Qishlâqs and Tümens", *The Mongol Empire & Its Legacy*, (ed. Reuven Amitai-Preiss; David Morgan) Leiden, Boston, Brill, p. 39-56.

Soudavar, Abolala (1379/2000), "Nokhostîn Farmân-i Fârsî-yi Ilkhânân", *Mîrâs-i Câvîdân*, VIII/1, 29, Tahran, s. 33-36 (Türkçe terc. Osman G. Özgüdenli [2002], "İlk Farsça İlhanlı Fermânı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 6, s. 181-190).

Spuler, Bertold (1987), *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara.

Şükûn, Ziya (1996), *Gencine-i Güftâr-Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1984), *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara.

Yuvalı, Abdülkadir (1995), "Osmanlı Müesseseleri Üzerindeki İlhanlı Tesirleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, Kayseri, s. 249-254.